

Vasile BOTNARCIUC

DESPRE O ALTĂ ABORDARE A FENOMENELOR DE SINTAXĂ

Problema unităților sintactice fundamentale (propoziția, fraza, părțile de propoziție, sintagma și îmbinările de cuvinte) se discută în contradictoriu vreme îndelungată. Drept rezultat, a devenit limpede că tradiționala concepție, bazată pe cunoscutele principii ale logicii formale, trebuie neapărat revizuită, dat fiind că ea nu mai poate face față rigorilor sintaxei moderne. Unii cercetători de la noi și din România propun, fără a ezita, „o regândire și o restructurare a principiilor de clasificare de o așa manieră încât la fiecare nivel de analiză (simplu sau complex, inferior sau superior) obiectul, adică limba, să apară în totalitatea sa”¹.

Făcând un tur de orizont, se poate constata că în sintaxologia românească s-au conturat câteva puncte de vedere privind statutul, particularitățile constitutive, structural-semantice, precum și cele conținutal-sistemice ale unităților sintactice fundamentale amintite mai sus. Unul dintre aceste puncte de vedere câștigă tot mai mulți adepți, începând cu a doua jumătate a secolului trecut. Este reprezentat în lingvistica de la noi de I. Ețcu², N. Iavorschi, E. Ungureanu, T. Corcodel, E. Belinschi,

S. Ciobanu ș.a., cercetători care au spart tiparele raționamentelor tradiționale datorate imixtiunii logicii formale în studiul sintaxei, faptele sintactice fiind examinate în lumina teoriei sistemelor, iar concluziile fiind puse în deplin acord cu rigourile epistemologice. Drept rezultat, edificiul sintaxologiei tradiționale câștigă robustețea mult dorită, mulțimea contradicțiilor ce-i surpau fundamentul cedând locul unei înlănțuiri logice a argumentelor. Vom încerca în cele ce urmează să actualizăm doar câteva dintre ideile și concluziile formulate de acești cercetători în lucrările monografice apărute în ultima vreme. Necesitatea unui asemenea act își găsește justificare și prin faptul că o serie de idei și concluzii, formulate în cadrul concepției menționate, deși au o valoare teoretică incontestabilă, nu au ajuns să fie fructificate și de autorii de manuale pentru școlile de toate gradele, din care cauză gramatica, în loc să fie, așa cum pretinde, un mijloc de disciplinare a gândirii, continuă să fie adesea, vorba lui Creangă, un cumplit mijloc de tâmpire.

Să începem de la opinia unanim acceptată că limba se prezintă ca un sistem sau, mai precis, ca un sistem de sisteme. De aici decurge cu claritate că orice nivel al limbii este dominat de rigorile sistemicității, inclusiv nivelul sintactic. Până aici totul e clar. Atâta doar că la întrebarea, pe deplin îndreptățită, în ce constă caracterul de sistem al nivelului sintactic al limbii, sintaxologia tradițională nu ne dă nici un răspuns. Ba mai mult: ea nici nu și-a pus-o. Raționamentul care

ne-ar asigura răspunsul corect este foarte simplu: dacă sistemul se caracterizează printr-o totalitate de elemente aflate în relații de interdependență, orice unitate a nivelului sintactic, care se supune rigorilor sistematicității, trebuie considerată ca un sistem. Aceasta este prima concluzie importantă.

Să purcedem mai departe: pentru denumirea unor fenomene ale nivelului sintactic al limbii se folosesc câte doi termeni. Astfel, pentru înlănțuirea de logoforme care se manifestă ca unități comunicative se folosesc termenii **propoziție** și **enunț**, iar pentru înlănțuirea de logoforme care se manifestă ca unități nominative se utilizează termenii **sintagmă** și **îmbinare de cuvinte**. Se știe că utilizarea inadecvată a termenilor este contraindicată în orice știință. Cu atât mai mult, ea este inadmisibilă în știința limbii. Și atunci s-a convenit ca termenii **propoziție** și **sintagmă** să fie folosiți la denumirea abstracțiilor științifice, iar pentru denumirea faptelor empirice să fie utilizați termenii **enunț** și **îmbinare de cuvinte**. Astfel, prin înlănțuirea de logoforme, adică de forme ale cuvintelor, noi formăm unități concrete de comunicare, adică **enunțuri**, și unități nominative, adică **îmbinări de cuvinte**. Numărul lor este infinit și, ca să ne putem cât de cât descurca în ele, e nevoie să recurgem la o serie de operații logice: să reducem infinitul la finit, concretul la abstract, senzorialul la rațional. Lucru pe care în parte l-a făcut sintaxologia tradițională, dar care nu a fost conștientizat până la capăt și din care nu s-au tras

concluziile necesare. Așa-numitele părți de propoziție: subiectul, predicatul, complementul etc. sunt niște abstracții științifice, creații ale cercetătorilor, deci țin de sintaxologie și nu de sintaxă. La fel și sintagmele atributive, complete și cele circumstanțiale sunt niște abstracții științifice.

În procesul comunicării noi operăm nu cu subiecte, predicate, cu sintagme atributive, complete etc., ci cu forme concrete ale cuvintelor și cu îmbinările acestor forme ale cuvintelor. În calitatea lor de abstracții, de categorii științifice, de exemplu, subiectul, predicatul sau complementul etc. denumesc funcțiile îndeplinite de clase de logoforme în actul comunicării. Spre deosebire de unitățile de comunicare infinite ca număr, numărul acestor funcții este limitat. Când folosim expresiile „**subiectul este exprimat prin cutare cuvânt, predicatul este exprimat prin...**”, recunoaștem, de fapt, natura rațională, statutul de categorii științifice al acestor părți de propoziție. În felul acesta se recunoaște, dar nu se conștientizează că un cuvânt în cadrul unei unități de comunicare și funcția pe care o îndeplinește, cea de subiect, predicat etc., sunt lucruri cu desăvârșire diferite. Și atunci vom spune că subiectul, predicatul etc., ca părți ale propoziției, țin de domeniul sintaxologiei, iar cuvintele concrete ce îndeplinesc aceste funcții țin de domeniul sintaxei. La fel stau lucrurile și cu îmbinările de cuvinte, adică cu unitățile nominative ale sintaxei, constituite din două sau mai multe logoforme pe baza unor raporturi de subordonare.

Icoana Maicii Domnului, sec. XVIII

La nivelul enunțului îmbinările de cuvinte sunt neanalizabile, întrucât realizează în fiecare caz aparte o singură funcție propozițională. Diversitatea nelimitată a îmbinărilor de cuvinte poate fi redusă la un număr limitat de invariante, de esențe, numite sintagme (atributive, completive și circumstanțiale), care au în calitate de termen subordonat, respectiv un atribut, un complement, un circumstanțial. Așadar, îmbinările de cuvinte trebuie considerate realizări concrete ale sintagmelor. De exemplu, îmbinarea de cuvinte *concepție științifică* constituie o realizare individuală a sintagmei atributive, îmbinarea *a cuceri cosmosul* este o realizare a sintagmei completive, iar îmbinarea *a călători prin România* este o realizare individuală a sintagmei circumstanțiale.

În felul acesta, am ajuns la a doua concluzie de principiu: există

două feluri de realități: realitatea limbii, faptele concrete pe care le pronunțăm, le auzim, le scriem, și realitatea raționamentelor, categoriile științifice care reprezintă esența unor clase de fapte concrete, omogene. Prima se numește realitatea **ontică, empirică**, iar cea de-a doua – realitatea **gnostică, teoretică**.

Și încă ceva. Sintaxologia tradițională susține că doar subiectul și predicatul sunt părți principale, constitutive și doar ele sunt necesare și suficiente pentru ca pe baza lor să se formeze unități de comunicare cu înțeles deplin. Această afirmație corespunde numai în parte adevărului, adică în măsura în care se referă la unități de comunicare de tipul: *Universul există, Soarele strălucește, Copila zâmbește, Ionel doarme, Grivei latră* etc. Logoforme: *universul, soarele, copila, Ionel, Grivei* numesc obiecte izolate, care își manifestă

existența sau comportamentul într-un fel oarecare. Logoforme: *există, strălucește, zâmbește, doarme, latră* numesc forma de existență sau de manifestare a unor obiecte, ființe sau fenomene izolate. Vedem deci că în toate unitățile de comunicare de acest fel avem de-a face cu două funcții: funcția cuvintelor ce denumesc obiecte izolate și funcția cuvintelor ce denumesc forma de existență a obiectelor respective. Aceste două funcții, numite subiect și predicat, se prezintă ca două abstracții științifice existente doar în mintea cercetătorului. Acest fel de subiect și acest fel de predicat reflectă esența unei clase nelimitate de unități de comunicare într-un anume tip de propoziție, în propoziția bimembră, care într-adevăr este un veritabil sistem propozițional, dar nu și unicul. Alte clase de unități de comunicare, care denumesc alte situații, își reprezintă esența în alte sisteme propoziționale. Astfel, unitățile de comunicare de tipul: *Studentul compune versuri, Bunica taie pâine* sunt reprezentate de propoziția trimembră **subiect + predicat + complement direct**, care va constitui un alt sistem propozițional; unitățile de comunicare de tipul: *Soarele a intrat în nori, Apa a țâșnit din izvor* sunt reprezentate de sistemul propozițional trimembru: **subiect + predicat + complement de loc**; clasa de unități de comunicare de tipul: *Bucuria a ținut o clipă, Nunta a durat trei zile* își găsesc reprezentarea abstractă în sistemul propozițional **subiect + predicat + circumstanțial de timp**; clasa de unități de comunicare de tipul: *Bunica i-a dat nepoatei niște bomboane, Fetita i-a dedicat fră-*

țiorului o poezie este reprezentat de sistemul propozițional **subiect + predicat + complement indirect + complement direct**. După cum vedem, doar pe baza subiectului și predicatului nu totdeauna putem forma enunțuri care s-ar manifesta ca unități de comunicare cu înțeles deplin. Compară: *Studentul compune..., Bunica taie..., Soarele a intrat..., Nunta a durat...*

Deoarece scopul nostru nu a fost depistarea, inventarierea și enumerarea tuturor sistemelor propoziționale, precum și stabilirea tipologiei sintagmelor existente, ne oprim aici, nu însă înainte de a atrage atenția că demult a venit timpul ca rezultatele cercetărilor teoretice în domeniul sintaxologiei române să-și găsească reflectarea cuvenită și în paginile manualelor școlare și ale celor de toate gradele.

NOTE

¹ Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale...*, București, 1989, p. 123.

² A se consulta *Sintaxa elementară a limbii române. Introducere în sintaxologie*, Ion Ețcu. (De remarcat că termenul **sintaxologie**, pus în circulație științifică de profesorul I. Ețcu, are o însemnătate principală și servește la denumirea științei despre nivelul sintactic al limbii.)